

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 658:65.011.3

Тиркало Юрій Євгенійович

аспірант

Національного університету «Львівська політехніка»

Tyrkalo Yuriy

Postgraduate Student of the

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-2535-4238

**ГОСПОДАРСЬКІ РИЗИКИ, ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА
ПІДПРИЄМНИЦЬКІ РИЗИКИ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У ТЕОРІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ**

**BUSINESS RISKS, ECONOMIC RISKS AND ENTREPRENEURIAL
RISKS: ECONOMIC ESSENCE AND RELATIONS OF CONCEPTS IN
THE THEORY AND LEGISLATION OF UKRAINE**

Анотація. У статті розкрито економічну сутність понять «господарські ризики», «економічні ризики», «підприємницькі ризики», виходячи із співвідношення цих понять у теорії і законодавстві України. Визначено, що господарські ризики – це ризики, пов’язані із здійсненням суб’єктами господарювання діяльності щодо суспільного виробництва, а саме виготовлення і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг. Доведено, що економічні ризики виникають у контексті здійснення економічної діяльності суб’єктами господарювання. Встановлено, що до економічних ризиків належать: ризики, що чинять зовнішній вплив, ризики, що чинять внутрішній вплив, ризики мікро-, мезо-, макрорівня, постійні, довготермінові, середньотермінові, короткотермінові ризики,

ризиками, які завдають незначних втрат, ризиками, які завдають значних втрат, ризиками, які можна застрахувати, ризиками, які не можна застрахувати, фінансові, комерційні, інвестиційні, інноваційні, виробничі, валютні, відсоткові ризики тощо. З'ясовано, що підприємницькі ризики відображають рівень успішності чи рівень невдачі діяльності суб'єкта, що здійснює підприємницьку діяльність у порівнянні із показниками, що були визначені стратегією його розвитку та сталого функціонування. Запропоновано у перспективі подальших досліджень розглянути комплекс ризиків, які чинять негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання у відповідності до невизначених та неочікуваних умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ключові слова: господарські ризики, економічні ризики, підприємницькі ризики, господарська діяльність, економічна діяльність підприємницька діяльність.

Summary. The article reveals the economic essence of the concepts of «business risks», «economic risks», «entrepreneurial risks», based on the relationship of these concepts in the theory and legislation of Ukraine. It is determined that business risks are risks associated with the implementation of economic activities of economic entities, namely the manufacture and sale of products, works, services. It is proved that economic risks arise in the context of economic activities of economic entities. It is established that economic risks include: risks of external influence, risks of internal influence, risks of micro-, meso-, macro-level, permanent, long-term, medium-term, short-term risks, risks that cause insignificant losses, risks that cause significant losses, risks that can be insured, risks that cannot be insured, financial, commercial, investment, innovation, production, currency, interest rate risks, etc. It was found that entrepreneurial risks reflect the level of success or failure of the entity engaged in entrepreneurial activity in comparison with the indicators determined by the

strategy of its development and sustainable operation. In the perspective of further research, it is proposed to consider a set of risks that have a negative impact on the functioning of economic entities in accordance with uncertain and unexpected conditions of the external and internal environment.

Key words: *business risks, economic risks, entrepreneurial risks, business activity, economic activity, entrepreneurial activity.*

Постановка проблеми. Управляти сучасним підприємством неможливо без врахування ризиків і невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому воно функціонує. За сучасними світовими стандартами ризик розглядається як поєднання ймовірності виникнення ризикової події і її наслідків. Тому при формуванні системи ризик-менеджменту на підприємстві виникають питання щодо того, яким чином визначати ризикові події, оцінювати ймовірність їх настання і наслідки реалізації. Все це є основою для розробки системи управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням проблематики ризиків, якими характеризується діяльність в умовах сьогодення, працюють такі науковці, як І. Артімонова [1], О. Бородіна [2], О. Вишнеvsька [3], В. Горсул [4], С. Груб'як [5], С. Дячек [6], А. Жигірь [7], С. Євдокіменко [8], В. Крупін [9], К. Мельникова [10], І. Федулова [11] та інші.

К. Мельникова [10] наголошує, що під господарськими ризиками доцільно розуміти комплекс ризиків, із якими стикаються суб'єкти економіки, здійснюючи господарську діяльність. В результаті проведених досліджень науковець стверджує, що господарські ризики охоплюють також і ризики некомерційних суб'єктів, зокрема некомерційних організацій.

Своєю чергою, економічні ризики, за дослідженнями О. Бородіної [2]

– це ризики, які можуть виникнути у контексті здійснення економічної діяльності. Їх дослідження і ідентифікування є особливо важливим з метою запобігання можливих втрат.

Поряд з тим, О. Вишнеvsька [3] наголошує на тому, що роль підприємницького ризику полягає у регулюванні економічних процесів. Дослідження специфіки таких ризиків, а також специфіки ухвалення управлінських рішень у ризикових ситуаціях прямо впливає на способи перетворення таких ризиків у діючі важелі щодо управління економічним розвитком суспільства безпосередньо.

Водночас С. Груб'як [5] стверджує, що підприємницькі ризики виражаються не тільки якісно, але і кількісно через невизначеність результату здійснюваної підприємницької діяльності. Підприємницькі ризики відображають рівень успішності чи рівень невдачі діяльності суб'єкта, що здійснює підприємницьку діяльність у порівнянні із показниками, що були визначені стратегії його розвитку та сталого функціонування.

Враховуючи інформацію, зазначену вище, не до кінця дослідженими є питання ризиків, зокрема господарських ризиків, економічних ризиків та підприємницьких ризиків у контексті їх сутності та правової природи.

Мета статті. Метою статті є дослідження економічної сутності понять «господарські ризики», «економічні ризики», «підприємницькі ризики», виходячи із співвідношення цих понять у теорії і законодавстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика показує, що в умовах сьогодення все частіше існують різні неточності стосовно того, що таке господарські ризики, економічні ризики та підприємницькі ризики. З ціллю усунення цих неточностей доцільно розглянути трактування діяльності, пов'язаної із цими ризиками у законодавчій базі України.

Так, згідно Господарського кодексу України [12], господарська діяльність – це діяльність, яку здійснюють суб'єкти господарювання у напрямку суспільного виробництва, яке спрямоване на виготовлення і на реалізування продукції, надання послуг та/чи виконання робіт. Здійснення господарської діяльності проводиться з метою досягнення економічних та соціальних цілей, а також задля одержання прибутку. Така діяльність називається підприємництвом, а суб'єкти, які її здійснюють, називаються підприємцями.

Сучасні умови господарювання засвідчують суттєво високий рівень економічної невизначеності, в якому сьогодні перебувають суб'єкти господарювання. Окрім того, досягнення такими суб'єктами стратегічно установлених цілей і тим самим досягнення довготермінової фінансової стійкості виступає важливим елементом цілісної системи управління ризиками, які впливають на зниження рівня фінансової стійкості цих суб'єктів.

З ціллю досягнення високого рівня ефективності від здійснення господарської діяльності суб'єктам господарювання необхідно не лише уникати ризикових ситуації (оскільки не завжди можна буде їх уникнути), а й навчитися релевантно та комплексно оцінювати такі ризики з метою недопущення їх реалізації. Такі дії дозволять суб'єктам господарювання оперативно ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення у контексті адаптації до невизначених умов, які диктує зовнішнє та внутрішнє середовище.

У ході зазначеного вище, доцільно зауважити, що під ризиком треба розуміти деяку суб'єктивно-об'єктивну категорію, якою визначається специфіка невизначеності діяльності у сучасному просторі, в якому діють також різні чинники впливу на таку діяльність [4].

Акцентуючи увагу на трактуванні економічної сутності поняття «господарський ризик» доцільно відзначити, що в основі цього поняття

лежать такі елементи як управління господарським ризиком та аналіз ризикових подій, що беззаперечно мають виходити із процесу формування цілей здійснення господарської діяльності. Якщо, наприклад, має місце ситуація недосягнення цілей внаслідок реалізації ризику, то така ситуація є некерованою. Треба зауважити, що ключовими критеріями, які визначають цільові результати здійснення господарської діяльності є [11]:

1) досягнення фінансового успіху, тобто відсутність заборгованості, забезпечення високоліквідними активами, підвищення рівня прибутковості чи підвищення дохідності тощо;

2) приваблива репутація, якої потрібно досягати і яку потрібно підтримувати на належному рівні;

3) задоволення потреб споживачів, як тих, що відносяться до цільової групи, так і тих, що мають індивідуальні потреби;

4) задоволення потреб потенційних споживачів, поєднуючи це із задоволенням потреб співробітників, які задіяні у процесі здійснення господарської діяльності;

5) забезпечення гармонізації взаємовідносин між співробітниками;

6) підвищення рівня частки продукції, яка є результатом здійснення господарської діяльності не тільки на галузевому ринку, але і на регіональних ринках;

7) стале підвищення рівня ринкової капіталізації, тобто вартості господарської діяльності.

Дослідження дозволяють відзначити, що господарські ризики доцільно поділяти за наступними ознаками на такі види [1]:

1) за характеристикою діяльності (політичні ризики, юридичні ризики, виробничі ризики, фінансові ризики, технічні ризики, комерційні ризики тощо);

2) за характером настання небезпеки (природні ризики, техногенні ризики та змішані ризики);

3) за територіальним розміщенням (локальні ризики, регіональні ризики та глобальні ризики);

4) за рівнем забезпечення можливого захисту (ризики, від яких захист не можливо забезпечити, ризики, від яких можливо забезпечити частковий захист, ризики, від яких можливо забезпечити повний захист);

5) за специфікою організації захисту від ризику (ризики, від яких захист можна забезпечити шляхом страхового захисту, ризики, від яких захист можна забезпечити шляхом використання державного соціального захисту, ризики, від яких захист можна забезпечити шляхом використання заходів усередині підприємницької структури);

6) за специфікою впливу об'єкта (ризики, які чинять вплив на окремі етапи підприємницької діяльності, ризики, які чинять вплив на декілька етапів підприємницької діяльності, ризики, які чинять вплив на усі етапи підприємницької діяльності);

7) за масштабністю настання наслідків шляхом реалізації ризику (ризики, наслідки яких є безповоротні, ризики, які можуть завдати значних фінансових витрат, ризики, які можуть завдати невеликих фінансових витрат);

8) за специфікою природи виникнення (суб'єктивні ризики та об'єктивні ризики);

9) за сферою виникнення (зовнішні ризики та внутрішні ризики);

10) за можливістю страхування (ризики, які можна страхувати, та ризики, які не можна страхувати);

11) у відповідності до рівня регулярності виникнення ризику (разові ризики, періодичні ризики, постійні ризики);

12) за специфікою настання можливих втрат (матеріальні ризики, організаційні ризики, психологічні ризики, соціальні ризики, фінансові ризики);

13) за специфікою очікувань від ризику (очевидні ризики,

малоймовірні ризики, неочікувані ризики).

Для того, щоб покривати негативні наслідки для діяльності від реалізації господарських ризиків доцільно створювати резерви, які дадуть можливість покривати ці наслідки. Так, наприклад, на покриття господарських ризиків резерви мають формуватися із операційних витрат, фінансових витрат, надзвичайних витрат, прибутку від минулих періодів, фінансового результату та зобов'язань власників [6].

Акцентуючи увагу на економічних ризиках, то за результатами узагальнення інформації, представленої у джерелі [9], економічні ризики доцільно класифікувати на такі:

- у відповідності до сфери виникнення ризиків: внутрішні ризики та зовнішні ризики;
- у відповідності до масштабу впливу ризиків на економічну діяльність: ризики впливу на діяльність суб'єктів господарювання, галузеві ризики, регіональні ризики та національні ризики;
- у відповідності до рівня економічного управління: ризики мікрорівня та народногосподарські ризики;
- у відповідності до джерел виникнення: ризики ринкові або системні та ризики несистемні;
- згідно природи виникнення ризиків: природні ризики та господарські ризики;
- у відповідності до напрямку впливу: ризики пасивної діяльності тобто ризики пасивного очікування та ризики активної діяльності;
- за специфікою виникнення: раціональні ризики, нераціональні ризики, авантюрні ризики;
- за тривалістю дії впливу ризиків: постійні ризики, довготермінові ризики та короткотермінові ризики;
- у відповідності до рівня виникнення можливих втрат: ризики, що

спричиняють катастрофічні втрати, ризики, що спричиняють критичні втрати, ризики, що спричиняють припустимі втрати, ризики, що спричиняють максимальні втрати, ризики, що спричиняють середні втрати, ризики, що спричиняють мінімальні втрати;

– у відповідності до рівня правомірності: правомірні ризики та неправомірні ризики;

– у відповідності до специфіки страхування ризиків: ризики, які не можна застрахувати, ризики, які можна застрахувати;

– згідно об'єктивності виникнення ризиків: об'єктивні ризики, суб'єктивні ризики, об'єктивно-суб'єктивні ризики;

– у відповідності до часу настання ризиків: запізнілі ризики, своєчасні ризики, випереджуючі ризики;

– згідно впливу на фінансовий результат: спекулятивні ризики та чисті ризики;

– у відповідності до специфіки врахування часового чинника: статичні ризики, динамічні ризики;

– у відповідності до особливостей здійснюваної економічної діяльності: виробничі ризики, валютні ризики, кредитні ризики, відсоткові ризики, інвестиційні ризики, комерційні ризики, фінансові ризики, інноваційні ризики тощо;

– у відповідності до джерел мінімізації наслідків впливу ризиків: ризики, вплив яких можна мінімізувати чи ліквідувати шляхом залучення коштів; ризики, вплив яких можна ліквідувати чи мінімізувати за рахунок власних коштів;

– у відповідності до методів мінімізації чи уникнення ризиків: застраховані ризики, диверсифіковані ризики, лімітовані ризики;

– у відповідності до ступеня впливу в контексті здійснення планування розвитку суб'єкта господарювання: ризики, які впливають на

місію, ризики, які впливають на цілі, ризики, які впливають на завдання.

Що стосується особливостей юридичної специфіки ризиків, то, наприклад, юридична природа економічних ризиків націлена на чітке розмежування правомірних економічних ризиків від неправомірних економічних ризиків. А для цього повинні використовуватись ряд важелів юридичного впливу. Це, своєю чергою, дозволить визначити підстави накладення юридичної відповідальності на осіб, які завдають шкоду діяльності і тим самим спричиняють реалізацію економічних ризиків [8].

Вивчення результатів здійснення підприємницької діяльності, якій притаманний підприємницький ризик засвідчує, що рівень такого ризику найчастіше підвищується через ряд зовнішніх, які здійснюють прямий і непрямий вплив на результати підприємницької діяльності, та внутрішніх чинників. Відтак, чинниками прямого впливу є рівень законодавчої бази в державі, дії органів державної влади і органів місцевого самоврядування, особливості податкової політики, взаємовідносини із партнерами, рівень конкуренції в державі, рівень злочинності в державі [3].

Серед зовнішніх чинників непрямого впливу доцільно виділяти політичну ситуацію в державі, рівень науково-технічного прогресу, економічну ситуацію у державі, особливості ринкової кон'юнктури, події у світі, стан навколишнього середовища [3].

Разом з тим, чинниками внутрішнього середовища впливу на рівень підприємницького ризику є рівень науково-технічної бази виробничого процесу і специфіка інноваційних процесів, особливості організованості виробничого процесу, специфіка розвитку, а також оперативне і тактичне планування, рівень забезпеченості ресурсами і рівень ефективності використання ресурсів, рівень якості і конкурентоспроможності виробленої продукції, обсяг реалізації продукції, рівень продуктивності праці, особливості мотивації, особливості оплати праці, специфіка витрат внаслідок виробництва продукції, рівень прибутковості від здійснення

підприємницької діяльності.

Розглядаючи чинники впливу на рівень реалізації підприємницьких ризиків, доцільно розкрити видову класифікацію таких ризиків. Так, згідно інформації, представленої у [7], підприємницькі ризики доцільно класифікувати на такі ключові види, як:

1) ризики, що тісно взаємопов'язані із купівельною спроможністю (зокрема це інфляційні і дефляційні ризики, валютні ризики та ризики ліквідності);

2) інвестиційні ризики (зокрема це ризики недоодержання вигоди, ризики одержання безпосередніх фінансових втрат та ризики зниження рівня прибутковості від здійснення підприємницької діяльності (сюди необхідно віднести процентні ризики, кредитні ризики, ризики банкрутства, селективні ризики та біржові ризики).

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження літературних джерел [1–12] розкрито економічну сутність понять «господарські ризики», «економічні ризики», «підприємницькі ризики», виходячи із співвідношення цих понять у теорії і законодавстві України. Визначено також, що:

– господарські ризики – це ризики, пов'язані із здійсненням суб'єктами господарювання діяльності щодо суспільного виробництва, а саме виготовлення і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг;

– економічні ризики виникають у контексті здійснення економічної діяльності суб'єктами господарювання і до них належать: ризики, що чинять зовнішній вплив, ризики, що чинять внутрішній вплив, ризики мікро-, мезо-, макрорівня, постійні, довготермінові, середньотермінові, короткотермінові ризики, ризики, які завдають незначних втрат, ризики, які завдають значних втрат, ризики, які можна застрахувати, ризики, які не можна застрахувати, фінансові, комерційні, інвестиційні, інноваційні, виробничі, валютні, відсоткові ризики тощо;

– підприємницькі ризики відображають рівень успішності чи рівень невдачі діяльності суб'єкта, що здійснює підприємницьку діяльність у порівнянні із показниками, що були визначені стратегією його розвитку та сталого функціонування.

У перспективі подальших досліджень доцільно розглянути комплекс ризиків, які чинять негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання у відповідності до невизначених та неочікуваних умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Література

1. Артимонова І. В. Класифікація чинників і видів господарських ризиків аграрних підприємств // Економіка та управління АПК. 2012. № 7 (93). С. 20–25.
2. Бородіна О. С. Методичні підходи до визначення сутності економічних ризиків та шляхів їх уникнення // Економіка та держава. 2010. № 7. С. 21–23.
3. Вишневська О. А. Аналіз змісту та наукові підходи до визначення сутності підприємницького ризику // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 5–1. С. 64–67.
4. Горсул В. А., Усова М. О. Ризик: сутність, причини виникнення та основні види // Економічний простір. 2021. № 176. С. 58–64.
5. Груб'як С. В. Підприємницькі ризики: поняття, сутність, види // Інфраструктура ринку. 2016. Вип. 2. С. 136–139.
6. Дячек С. М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності. URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/89523/86203> (дата звернення: 22.02.2022 р.)
7. Жигірь А. А. Різновиди підприємницьких ризиків та їх класифікація // Ефективна економіка. 2012. № 4. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 27.02.2022 р.).

8. Євдокіменко С. В. Сутність юридичних складників економічних ризиків // Вісник ХНУВС. 2018. № 3(82). С. 74–82.
9. Крупін В. Є., Злидник Ю. Р. Економічні ризики: сутність, еволюція, підходи до класифікації // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 714: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 224–229.
10. Мельникова К. В. Господарський ризик: теоретичний аспект // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2013. Вип. 1. С. 73–76.
11. Федулова І. Ідентифікація господарських ризиків // Вісник КНТЕУ. 2017. № 4. С. 89–103.
12. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.03.2022 р.).

References

1. Artimonova I. V. Klasyfikatsiia chynnykiv i vydiv hospodarskykh ryzykiv ahrarnykh pidpriemstv // Ekonomika ta upravlinnia APK. 2012. № 7(93). S. 20–25.
2. Borodina O. S. Methodychni pidkhody do vyznachennia sutnosti ekonomichnykh ryzykiv ta shliakhiv yikh unykennia // Ekonomika ta derzhava. 2010. № 7. S. 21–23.
3. Vyshnevska O. A. Analiz zmistu ta naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti pidpriemnytskoho ryzyku // Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. 2016. Vyp. 5–1. S. 64–67.

4. Horsul V. A., Usova M. O. Ryzyk: sutnist, prychny vynyknennia ta osnovni vydy // Ekonomichnyi prostir. 2021. № 176. S. 58–64.
5. Hrubiak S. V. Pidpriemnytski ryzyky: poniattia, sutnist, vydy // Infrastruktura rynku. 2016. Vyp. 2. S. 136–139.
6. Diachek S. M. Rezervy yak instrument upravlinnia ryzykamy hospodarskoi diialnosti. URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/89523/86203> (data zvernennia: 22.02.2022 r.).
7. Zhyhir A. A. Riznovydy pidpriemnytskykh ryzykiv ta yikh klasyfikatsiia // Efektyvna ekonomika. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (data zvernennia: 27.02.2022 r.).
8. Ievdokimenko S. V. Sutnist yurydychnykh skladnykh ekonomichnykh ryzykiv // Visnyk KhNUVS. 2018. № 3(82). S. 74–82.
9. Krupin V. Ye., Zlydnyk Yu. R. Ekonomichni ryzyky: sutnist, evoliutsiia, pidkhody do klasyfikatsii // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». 2011. № 714: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. S. 224–229.
10. Melnykova K. V. Hospodarskyi ryzyk: teoretychnyi aspekt // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky». 2013. Vyp. 1. S. 73–76.
11. Fedulova I. Identyfikatsiia hospodarskykh ryzykiv // Visnyk KNTEU. 2017. № 4. S. 89–103.
12. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (data zvernennia: 03.03.2022 r.).